

**INVESTIGATIONS OF SOILS OF UKRAINE BY PROFESSOR
VLADIMIR IVANOVICH KROKOS (1913–1929 YEARS)**

Survey by expeditions of professor Krokos to study soils during the years 1913–1929. Analyzed his contribution to the development of soil science in the Ukraine.

Key words: soil science, the study of soils, Soil Science Section, parent rocks, buried soils, loess.

До редакції надійшла 12.10.2013.

УДК 001.4:63:025.326(093)(477)

© Тетяна Підгайна
(Київ)

**НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ К.І. ОСЬМАКА (1890–1960)
З РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
В ІНСТИТУТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ ВУАН**

На основі аналізу архівних документів досліджено процес становлення та діяльності ІУНМ ВУАН, охарактеризовано принципи його наукової роботи. Визначено роль Інституту української наукової мови як провідної установи з розвитку галузевої термінології та показано вклад у цей процес членів сільськогосподарського відділу, серед яких вагомий внесок належить вченому К.І. Осмаку.

Ключові слова: Кирило Іванович Осмак, сільськогосподарська термінологія, Інститут української наукової мови, редактор, сільськогосподарський відділ.

В умовах сьогодення залишається комплексно не досліджена історія вивчення сільськогосподарської термінології та внесок окремих інституцій в цей процес. Встановлено, що на початку ХХ ст. цією справою займалися агрономічні гуртки при вищих навчальних закладах, а саме: Московського сільськогосподарського інституту, Київського політехнічного інституту та громадському творчому об'єднанні – Харківському Товаристві імені Квітки-Основ'яненка. В 1913 р. всі свої напрацювання у вигляді кількох тисяч карток із записами сільськогосподарської, природничої і технічної термінології та номенклатури представники від термінологічних гуртків передали Київському науковому товариству [11, с. 12]. Тільки в 20-ті роки минулого століття координуючу роль у цьому важливому для подальшого розвитку аграрної науки питанні взяв на себе Інститут української наукової мови (ІУНМ) ВУАН.

Стосовно діяльності даної установи, на сьогодні, на жаль, взагалі не існує спеціальних історичних наукових досліджень. Ряд сучасних історіографічних праць присвячено організації та діяльності Інституту мовознавства імені О.О. Потебні, який було реорганізовано у 1930-х рр. з ІУНМ. У той час, як відомості про ІУНМ майже відсутні, лише стисло подається фактологічний матеріал щодо його заснування.

В ньому згадується, що Інститут української наукової мови було створено у травні 1921 р. на основі правописно-термінологічної комісії ВУАН, а також термінологічних комісій Київського українського наукового товариства [5]. У іншому виданні зазначається, що функції ІУНМ полягали у виробленні наукової термінології, укладенні галузевих словників, дослідженні проблем прикладної і теоретичної лінгвістики тощо [6].

Метою статті є на основі комплексного історико-наукового аналізу розкрити роль ІУНМ щодо розвитку сільськогосподарської термінології та показати вклад К.І. Осмака в цей процес.

Днем заснування ІУНМ слід вважати 30 травня 1921 р. коли внаслідок злиття правописно-термінологічної комісії Всеукраїнської Академії Наук, а також термінологічних комісій Київського українського наукового товариства утворюється дана інституція. Головою Інституту обирають академіка А. Кримського. ІУНМ має завдання створити більше тридцяти термінологічних словників з різних галузей знань.

Поступово формуються структурні відділи Інституту і наприкінці 1925 р., їх було шість: природничий, технічний, сільськогосподарський, соціально-економічний, містецький, правничий [12, с. 5]. Останній на початку січня 1926 р. відокремлюється від

ІУНМ. Кожен відділ має свої секції (всього 33) та відповідні завдання.

Окремого комплексного аналізу заслуговує діяльність сільськогосподарського відділу. Встановлено, що він спільно з науковим відділом Термінологічного бюро Сільськогосподарського наукового комітету України при Наркомземі УСРР проводить значну роботу щодо збирання і розроблення сільськогосподарської термінології та номенклатури без якої неможливо достойно займатися галузевою наукою чи розповсюджувати сільськогосподарські знання. Причому підвалини цієї важливої справи заклало Термінологічне бюро СГНКУ, яке почало працювати над підготовкою до видавництва сільськогосподарського словника, а «за основу роботи взявши відомий рукописний словник агронома О. Яблоновського та поповнивши його матеріалом з літературних джерел понад 40000 та «з уст народу» біля 5000... Усіх карткових матеріалів, що лягли в його основу, – біля 90000». Крім цього «бюро організувало сітку спеціальних кореспондентів (біля 90 осіб), що збирають терміни з уст народу, і виробило відповідні інструкції, що до збирання с-г термінології», залучивши до роботи «с-г школи та їх студентство й учнів» [8, с. 4–5]. Як свідчать архіви, 1925 р. ці відділи очолює К.І. Осмак, який займається переважно словником сільськогосподарської термінології «...з початку 1925-го року працюю виключно по складанню словника сільськогосподарської термінології» [13, с. 3]. Проте, робота сільськогосподарського відділу ІУНМ не обмежувалася лише складанням одного словника, а здійснювалася праця і над іншими словниками: ветеринарно-зоотехнічним (укладачі М.С. Леонтович, А.К. Скороходько), лісовим (І.Д. Біланівський, К.І. Осмак) та пасічницьким (А. Бухальський).

Робочим, науковим та адміністративним органом відділу фактично була Президія, до якої входили: К.І. Осмак – голова, М.С. Леонтович – заступник голови, О.А. Яната – член, М.І. Орловський – секретар, І.І. Григоренко – скарбник. Крім зазначених осіб до складу Президії входять ще голови секцій відділу (організовані цього року): проф. А.К. Скороходько – голова ветеринарно-зоотехнічної секції та Т.Л. Крамаренко – голова лісової секції.

На початку 1926 р. сільськогосподарський відділ зібрав «115550 карток, що їх спеціалісти остаточно опрацювали». Це і стало базовим матеріалом або джерелознавчою базою для майбутнього словника сільськогосподарської

термінології. Крім того редактори підготували «російського реєстра, який містив у собі 23061 картку». Щодо роботи над іншими словниками, то слід відмітити, що «по ветеринарно-зоотехнічному словникові підготовлено 7000 карток реєстрових. Проектів термінів складено 2500, по словникові лісової термінології відповідно – 2800 і 1100 термінів, по пасічницькому – 2200 і 700» [12, с. 25–26].

Безперечно, велика заслуга у ефективній, на нашу думку, і головне результативній діяльності відділу належить її голові та науковому редактору К.І. Осмаку, який: «зредагував 25 аркушів словника сільськогосподарської термінології, розподілив матеріал для 7 комісій, що здійснювали ухвалу термінів, перевіряв ухвали комісій – погоджував непорозуміння. Вивіряв до 100 сторінок «секторів». Виправив 120 сторінок ухвал ветеринарно-зоотехнічної комісії та 33 сторінки ухвал комісії лісової. Склавав інструкцію для підкреслювання російських термінів. Зредагував до 100 термінів для міжнародного сільськогосподарського словника» [12, с. 18].

Цього ж року Термінологічне бюро СГНКУ спільно з сільськогосподарським відділом ІУНМ звернулося до всіх небайдужих людей з проханням допомогти в справі створення наукової термінології, а саме: внести сільськогосподарські терміни на спеціально віддруковані картки, які притаманні для певної місцевості. При цьому вони повинні керуватися спеціальною «Інструкцією в справі збирання з народних уст сільськогосподарських назв та термінів» [14], розробниками якої стали працівники ІУНМ О. Яната та К. Осмак. У ній автори детально зробили пояснення, як потрібно проводити відповідні записи на прикладі уже заповнених карток.

Структурно ІУНМ, крім зазначених відділів, складався з Президії та вищого законодавчого органу – Ради, що керувала діяльністю всієї інституції та інших структурних органів, які формуються протягом 1926–1927 рр. – Редакторату, Методологічної комісії, Філологічної колегії, Редакційної колегії «Вісника ІУНМ», Бюро народних матеріалів, Центральної картотеки, Планової комісії, Арбітражної комісії [4, с. 1–2].

Перші роки існування Інституту були тяжкими, адже бракувало коштів, а отже, і штатних працівників. Ситуація дещо покращилася, коли 20 березня 1926 р. ІУНМ нарешті підписав договір з Державним видавництвом України на складання 34 термінологічних словників. Адже,

згідно наукових досліджень В.М. Гамалії, з самого початку підписання угоди склалися непорозуміння між сторонами, а у О. Янати серйозні проблеми, оскільки: «договір О. Яната склав від імені академії, але без її санкції, і в результаті академія зазнала великих збитків. Тепер від керованого ним природничого відділу Інституту наукової мови вимагало 200 пудів паперу для академічних «Записок», як еквівалент не виданих Держвидавом 10 млрд крб.» [2, с. 122]. Внаслідок скандалу О. Янату навіть виключили зі складу співробітників академії. Та зрештою підписання угоди пов'язане, в першу чергу, з прийняттям Постанови ВУЦВК і РНК УСРР «Про заходи термінового переведення повної українізації радянського апарату» від 30 квітня 1925 р. Цей законодавчий акт фактично підвів проміжні підсумки іншого документу, прийнятого законодавчою та виконавчою владою республіки 1 серпня 1923 р. «Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови». Нова постанова чітко вказувала на недостатню українізацію та визначала її загальні хиби. Так, на думку, можновладців вона протікала: «... по-перше, за тяжких умов непозбутньої ще спадщини панування російської буржуазної і дрібно-буржуазної культури над українською, що досі є переважно більше селянська, по-друге, за умов браку грошових коштів і культурних сил для навчання української мови співробітників радянських установ і, по-третє, за умов недостатнього поповнення радянського апарату за рахунок притягнення нових українських елементів, що разом взято становило головну причину непереведення цілого плану роботи протягом установленого постановою речинця» [9, с. 202]. Серед заходів щодо виправлення ситуації пунктом 7 документу зобов'язувалось НКО УСРР не пізніше як 1 січня 1926 р. за посередництва Державного видавництва України й Головного наукового комітету, а також Української Академії Наук видати загальний академічний словник української мови, а також окремі термінологічні словники за напрямками знань, в тому числі – і наукові сільськогосподарські.

Найдостойнішою кандидатурою для керування підготовкою до видання відповідних словників був К.І. Осмак. Ще 1911 р. він, у статті «Волинська Губернська Агрономічна Народа», яку опублікував під псевдонімом Кирдяга К., чітко визначив обов'язкове місце знання української мови для всіх категорій державних службовців: «... коли бажаєш працювати

на Україну, учись української мови, студіюй літературу, побут українського народу – це перше, і тоді вже можеш іти до цього народу працювати і знай, що ти вмієш з тим чиниш велике діло відродження народу» [7, с. 2].

Крім того, не слід забувати, що після урядових рішень цей напрям наукової діяльності ІУНМ отримав стабільне фінансування. Як наслідок, це стало однією з причин переходу К.І. Осмака з СГНКУ, повноцінну діяльність якого після переїзду з Києва до Харкова «лихоманило» у всіх відношеннях, до системи ВУАН. Хоча, при всіх позитивах, після практично трьох місячних затримок, підписання договору між ІУНМ та Держвидавом України на видання сільськогосподарського термінологічного словника продовжували існувати певні нюанси. Крім фінансових перспектив, договір мав і ряд суттєвих недоліків. Так, зокрема, Держвидав України теоретично регламентував розміри, ціни, терміни видання словників тощо. Після появи бюджетних коштів кількість штатних працівників зростає спочатку до 6, а згодом – до 12 осіб. Крім того, організовується так званий Редакторат, який перебирає на себе всі підготовчі наукові та методологічні функції. Для відпрацювання всього комплексу відповідних робіт Редакторату або його основних завдань проведено цілу низку різного роду засідань, на яких із доповідями виступили: К.І. Осмак «Шляхи розвитку Інституту української наукової мови», Г.А. Коваленко «Організація сітки народних кореспондентів», Г.Г. Холодний «План роботи Центральної картотеки», Я.Х. Лепченко «Про словники, що їх укладає ІУНМ» тощо [12, с. 17].

Враховуючи державне значення всього комплексу робіт по створенню термінологічних словників, уже наприкінці 1926 р. представники ІУНМ Г.Г. Холодний, М.В. Кривинюк, К.І. Осмак та К. Туркало звітували перед Президією Укрнауки про здійснену роботу. Після чого Укрнаука визнала, що: «ІУНМ повинен бути осередком усієї термінологічної роботи на Україні...», а лише «...словниками, які тепер спрацьовує Інститут, не вичерпується вся його робота» та визначила завдання, які в подальшому стоять перед ІУНМ: 1) «в основу ж своєї дальшої роботи, він повинен покласти збирання народних матеріалів через кореспондентів та експедиції на села та в промислові осередки України»; 2) «інститут повинен взяти на себе термінологічно-мовний контроль над основними підручниками, що виходитимуть українською мовою». Та

найголовніше це те, що 3) «Укрнаука категорично визнає Інститут за установу науково-дослідчого характера» [12].

Як наслідок, у листопаді 1926 р. заснується нове Бюро-народних термінологічних матеріалів. На момент створення для його потреб працювало 300 кореспондентів, які зібрали близько 25000 карток [3, с. 7].

Досить плідним став наступний рік у «словниковій» діяльності Інституту. Протягом 1927 р. були створені нові організаційно-структурні одиниці, які відіграли неабияку роль у подальшому розгортанні термінологічної справи. 25 січня 1927 р. К. Осьмак на засіданні Редакторату виступив з доповіддю «Про допоміжні органи до Ради та Редакторату ІУНМ», де висунув пропозицію організувати Методологічну комісію, яка б займалася спеціальними питаннями щодо створення словників і тим самим полегшила працю всьому Редакторату. Цю ініціативу підтримали інші редактори. До складу Методологічної комісії увійшли: Я. Лепченко – голова, В. Дубровський та К. Туркало – секретарі, К. Осьмак та Г. Холодний – члени. Трохи згодом склад комісії поповнився ще одним членом-редактором, а саме – М. Гладким [4, с. 10].

Методологічна комісія поставила собі за завдання розв'язати ті питання, що виникали внаслідок усієї наукової роботи Інституту. Наприклад, вона слідувала за тим, щоб у словниках дотримувались єдиного правопису, вирішувала організаційні та методологічні питання щодо функціонування Бюро народних матеріалів. Після доповіді Г. Коваленка «Про роботу Бюро народних матеріалів» Методологічна комісія на засіданні від 8 лютого 1927 р. прийняла 7 основних тез, які запропонував К. Осьмак. Він детально виклав перспективний план подальшої роботи Бюро. Також гостро стояло питання про те, які словники має видавати Інститут: російсько-українські чи українсько-російські. Однак, після доповіді Я. Лепченка «Про місце української мови в словниках Інституту» Методком вирішив, що словники мають бути українсько-іноземними [4, с. 10–11].

Організація при Інституті в середині 1927 р. спеціальної Філологічної колегії відбулась у зв'язку з виробничою потребою кваліфікованої філологічної редакції словників. До її складу увійшли філологи: П.Й. Горецький, Є.К. Волошин, Ю.Г. Кондрачук. Наприкінці року до них приєднався ще М.О. Рудницький. Ця колегія переглядала матеріал, що передавали їй окремі відділи на апробацію, перекладала окремі терміни, з якими не змогли

впоратись відділи, вирішувала питання суто філологічного характеру [4, с. 12].

Редакційна колегія «Вісника ІУНМ» (друкованого органу установи), яку до речі, обрав Редакторат, складалася з штатних редакторів Інституту: М. Гладкого, С. Паночіні, К. Туркала та В. Шарка. Відповідальним редактором збірки став Г. Холодний. Друком вийшло два випуски журналу за 1928 та 1930 рр. Крім того, завдяки наполегливій та злагожденій праці редколегії побачила світ «Інструкція до збирання мовного матеріалу з галузи Природничої термінології та номенклатури», яку підготував природничий відділ ІУНМ [4, с. 14].

Ще одна організаційна структурна одиниця ІУНМ – Центральна картотека переглядала весь термінологічний матеріал та виявляла розбіжності; збирала списки джерел, що їх використовували для складання словників; впорядковувала архів рукописів підготовлених словників.

27 січня 1927 р. на пропозицію Редакторату ІУНМ Рада ухвалила створити Планово-Бюджетну комісію з п'яти осіб: М. Кривинюка, К. Осьмака, Х. Полонського, Я. Савченка та Ю. Трихвильова. Вони планували загальну роботу Інституту та впорядковували резолюції загальних зборів ІУНМ. На вимогу Укрнауки комісія уклала проект статуту ІУНМ, а також розглянула звіти окремих відділів. Ще більший обсяг робіт виконано по впорядкуванню фінансових справ [12].

У 1927 р. сільськогосподарський відділ продовжує редакційну роботу над складанням словника сільськогосподарської термінології. Крім того, для решти словників, а саме: ветеринарно-зоотехнічного, лісового та пасічницького підбирає проекти термінів та здійснює редакційну роботу за участю укладачів, філологів і штатних редакторів. Робота відділу по цих питаннях отримала схвалення як Інституту, так і ВУАН та Укрнауки.

Велика заслуга у цій результативній праці належала К. Осьмаку. Він здійснив вагомий внесок не лише в розвиток свого відділу, але й науково-організаційну роботу: «перевірив спеціальну редакцію 19 аркушів словника сільськогосподарської термінології. Зробив редакційний перегляд словника пасічницької термінології, брав участь у роботі Редакторату (28 засідань), Методологічної Комісії (11 засідань) і Планової Комісії. Зробив доповідь Редакторатові: «Про допоміжні органи до Ради та Редакторату ІУНМ»» [4, с. 23].

На початку 1927 р. і до моменту ліквідації 1.10.1927 р. у роботі над загальним словни-

ком, а в деякій мірі і над спеціальними словниками, брало участь Термінологічне Бюро Сільськогосподарського наукового комітету України. СГНКУ, як головний науково-методичний центр по лінії Наркомзему УСРР, завдячуючи, перш за все, О.А. Янаті, завжди з великою відповідальністю ставився до сільськогосподарської термінологічної праці. Після його реорганізації у Науково-Консультаційну Раду при НКЗС, остання передала до ІУНМ все майно та напрацьовані матеріали колишнього Термінологічного Бюро СГНКУ.

Поточного року робота над створенням словника сільськогосподарської термінології полягала в поєднанні заключень Редакційних комісій. Упорядник словника та редактор відділу К. Осьмак, зрадагувавши матеріал на основі методологічних розробок Інституту, передав його редакторів Ярошенкові. Той, крім загальної, зробив ще й філологічну редакцію. Як свідчить річний звіт на 1 січня 1928 р. спільними зусиллями було зрадаговано «близько 7,5 авторських аркушів, а проведено зведення ухвал Редакційних комісій та першу редакцію всього на 10 авторських аркушів. Крім того, впорядник словника спільно з філологом П.В. Шубою зрадагував для комісії 9 авторських аркушів. У цій роботі брав участь також В. Шемет» [4, с. 57].

Що стосується ветеринарно-зоотехнічної секції, то вона протягом 1927 р. уклала спеціалізований термінологічний словник з майже 10000 термінів. Словник упорядковували проф. М. Леонтович (переглянув 1086 термінів) та проф. А. Скороходько (5392 терміни) [4, с. 54].

Основне завдання лісової секції за 1927 р. полягало у підготовці словника, що мав містити близько 3500 термінів. Він повинен охопити всі галузі лісівництва, лісового господарства та основну термінологію лісової технології. Його укладачі І.Д. Біланівський та К.І. Осьмак систематизували та ухвалили реєстр російської частини майбутнього словника, який пройшов рецензію Редакторату ІУНМ. Крім того, на початку 1927 р. секція закінчила редакцію книжки проф. Морозова «Наука про ліс». Увесь необхідний комплекс робіт по створенню лісового термінологічного словника секція повинна була закінчити в квітні, але, як виявилось, не встигла [4, с. 54–55].

Словник пасічницької та шовківницької термінології готували під безпосереднім керівництвом Президії відділу. Над його укладанням працював спочатку А. Бухальський, а пізніше В. Нестерводський. Проекти термінів готували: Ф. Самоненко, Я. Миколаєнко,

А. Радченко, А. Бухальський, А. Вовк. Усього станом на 1927 р. «підготовлених проектів термінів було 2126. Комісія ухвалила 1832, а разом з назвами медодайних рослин до російсько-української частини словника ввійшло 2015 термінів. Далі словник має узгодити комісія з упорядника та редакторів відділу, а потім його буде передано на рецензію до Редакторату ІУНМ» [4, с. 56].

14 лютого 1927 р. утворюється спеціальна фіто-технічна секція, яка мала укладати словник фіто-технічної термінології. Для підкреслювання російської та іноземної термінології секція розробила та затвердила відповідну інструкцію. На кінець звітного року секцією підкреслено або відпрацьовано термінів майже на 1000 сторінок [4, с. 55].

Слід зазначити, що наприкінці 1928 р. і майже весь наступний рік відбувається реорганізація ІУНМ на основі нового «Статуту», оскільки попередній 1926 р. застарів та не відповідав черговим завданням установи. Всі контролюючі функції щодо наукової діяльності Інституту перебирає на себе Редакторат, Президія перестає бути виборною та займається виключно фінансовими справами.

Щодо діяльності сільськогосподарського відділу ІУНМ протягом цього і наступного року, слід зауважити, що його керівника К.І. Осьмака 5 березня 1928 р. звинувачують і заарештовують за причетність до сфабрикованої «Контрреволюційної організації правих українських націоналістів у буряковій кооперації, що вела роботу зі створення Української селянської партії», як наслідок, він був відправлений на заслання до Комі. Після повернення у вересні 1928 р., його знову висилають за межі України, а саме до Курська, де він продовжує роботу над складанням словників сільськогосподарської та лісової термінології, як позаштатний працівник ВУАН.

З огляду на те, що складання словника сільськогосподарської термінології затяглося, Президія Інституту вирішила протягом 1929 р. закінчити опрацювання тільки половини словника і через це поділила матеріал на дві частини: 1) (літери А-Н); 2) (літери О-Я). Першу частину довели до того, що вона вступила вже до Редакторату й далі її передали на рецензії. Після зауважень рецензентів, Президія доручила штатному редакторові П. Сабалдиреві виправити частину словника (літери А-Н) згідно з висловленими зауваженнями, а впорядникові К. Осьмакові запропонувала скласти передмову до словника.

Після виправлення рукопису, а також після того, як впорядник напише передмову, цю частину словника вирішено передати до ДВУ для друкування.

В частині (літери О-Я) словник продовжував опрацьовуватись далі. Упорядник складав рукопис від (літери Р-Я). Однак виявилось, що не всі терміни цієї частини ще зредаговані й потребували наукової редакції. Окрім того, К.І. Осмак додав до вибраного раніше матеріалу «понад 9200 нових термінів, використавши для цього такі видання, як Вільямс «Общее земледелие с основами почвоведения» (400 карт.), Прянішников «Частн. Земледелие» 6 вид. (800 карт.), Глинка «Почвоведение» (500 карт.), Винер «Общее земледелие» ч. I (200 карт.), «Сельскохозяйственная газета» – орган СНК СРСР (3000 карт.), «Пути сельского хозяйства» (100 карт.), Екоров «Курс лекций общего земледелия» ч. I (200 карт.), з I-X і XII т. «Енциклопедія Деврієна» (4.000 карт.)» [1, с. 76].

Після всіх виправлень та доопрацювань сільськогосподарський словник побачив світ 1931 р. під назвою «Практичний словник сільськогосподарської термінології» [10] за редакцією П.О. Сабалдира, прізвище К.І. Осмака як репресованого не зазначається, проте його внесок у видання дуже вагомий.

Крім того, К.І. Осмаком було зладнано для редакційних комісій частину нової заведеної до реєстру термінології, а саме: «до сектору фітотехнічного 214 на 18 сторінках; до сектору інтенсивних культур 105 на 8 сторінках; до сектору ґрунтознавства 44 на 4 сторінках; до сектору ветеринарно-зоотехнічного 151 на 11 сторінках; до сектору рибництва та рибальства 42 на 4 сторінках; до сектору машинознавство та техніки 62 на 5 сторінках» [1, с. 76]. Ним на ухвалу редакційних комісій також було передано: «680 термінів на 50 писаних сторінках. Протягом звітного року під час роботи над словником сільськогосподарської термінології, впорядник використав 50.000 карток українського матеріалу, 14.000 карток – російського матеріалу та 3.000 карток проекту словника» [1, с. 76].

Над укладанням словника, крім К.І. Осмака, працюють у 1929 р. учений-агроном П.О. Сабалдир та філолог Є.К. Волошин. Всі матеріали для словника також опрацьовують постійні комісії Інституту: Арбітражна, Філологічна колегія та тимчасові комісії, що утворюють із спеціалістів секцій сільськогосподарського циклу.

Завершальні роботи над ветеринарно-зоотехнічним словником розпочали систем-

но здійснювати тільки в другій половині 1929 р. За цей час укладач І. Лапоногів устиг тільки ознайомитися з матеріалом, розібрати виготовлені раніше картки та скласти план подальшої роботи над цим словником. Як наслідок, було прийнято рішення активно продовжити роботи щодо систематизації вже напрацьованого та додати і нову зоотехнічну термінологію. З цією метою пройшла низка методичних нарад для вироблення кошторису словника та для встановлення остаточної кількості термінів, що їх треба додати до зібраних раніше [1, с. 77 зв.].

Протягом 1929 р. К. Осмак провів значну роботу по укладанню лісового словника: «підготував проектів для словника-карток 3209; перевіряв та зредагував карток 3209; наготував для редакційних комісій 681 термінів; карток реєстрових написав 2000; наготовив рукопис словника від слова «абапол» до «перегнойний» 3564 термінів» [1, с. 78]. На п'яти засіданнях Редакційної комісії було ухвалено 1649 термінів, запропонованих К.І. Осмаком. Крім нього, над словником працювали вчений-лісівник І. Біланівський, філолог Є. Рудницький та М. Юркевич як технічний робітник.

Під загальним керівництвом К.І. Осмака 1929 р. працював укладач словника пасічницької термінології В. Нестерводський. Разом з філологом Інституту Є. Рудницьким він продовжував опрацювання останніх літер. Однак, вони не встигли за звітний період зредагувати дві-три останні літери, передрукувати словник та здати його до Редактуру. Тому, по погодженню з керівництвом Інституту, було вирішено словник подати до друку у наступному році під загальною редакцією І. Лапоногова. Саме він додав до пасічницької термінології багато термінів з шовківництва, що, в кінці кінців, й затримало його укладання [1, с. 77].

Таким чином, Інститут української наукової мови ВУАН у другій половині 1920-х рр. став координуючою республіканською інституцією з розробки української наукової термінології, яка не лише опрацьовувала та підготувала ряд словників галузевого характеру для потреб УСРР, але й зробила значний внесок у еволюцію світової наукової думки. Адже в цей час Міжнародний інститут агрикультури в Римі почав видавати «Словник сільськогосподарської термінології» 25 мовами. Українську частину до словника подав Інститут української наукової мови. Значну частину всього комплексу підготовчих та видавничих робіт по проблемі здійснив завідуючий сільськогосподарським відділом ІУНМ ВУАН К.І. Осмак.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Президії НАН. – Ф. р–251: Протоколи засідання Ради Академії та матеріали до них. – Оп. 1. – Спр. 31: Річний звіт Інституту української наукової мови ВУАН за 1928–1929 опер. рік. – Арк. 61–86.
2. Гамалія В.М. Історія становлення і розвитку української наукової ботанічної термінології: 07.00.07 – Історія науки і техніки: дис.. на здобуття наукового ступеня к.і.н. – К., 2003. – 190 с.
3. Гладкий М. Інститут української наукової мови ВУАН / М. Гладкий // Вісник Інституту української наукової мови. – 1930. – Вип. II. – С. 6–10.
4. Звіт за роботу Інституту української наукової мови УАН за 1927 рік. – 89 с. (рукопис знаходиться в директора наукової бібліотеки при Інституті мовознавства імені О.О. Потебні).
5. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні НАН України 1930–2005 роки. Матеріали до історії. – К.: Наукова думка, 1975. – 825 с.
6. Історія Академії наук УРСР. – К., 1982. – 649 с.
7. Кирдяга К. Волинська Губернська Агрономічна Нарада / К. Кирдяга // Рада. – 1911. – 20 лип. – С. 2.
8. Коротке Справоздання про діяльність Сільсько-Господарського Наукового Комітету України за 1923–1924 операційний рік. – Х. – К., 1924. – С. 4–5.
9. Постанова ВУЦВК і Ради Народних Комісарів про заходи термінового переведення повної українізації радянського апарату // Збірник узагальнень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1925. – №26. – С. 202.
10. Практичний словник сільськогосподарської термінології / За ред. П.О. Сабалдири. – Харків: Вид-во «Радянська школа», 1931. – 394 с.
11. Холодний Г. До історії організації термінологічної справи на Україні / Г. Холодний // Вісник Інституту української наукової мови. – 1928. – Вип. I. – С. 9–20.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166: Народний комісаріат освіти. – Оп. 6. – Спр 611а: Звіт з діяльності Інституту української наукової мови УАН за 1926 р. – Арк. 3–30.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166: Народний комісаріат освіти. – Оп. 12. – Спр. 5589: Особиста справа К.І. Осьмака. – Арк. 1–3.
14. Яната О., Осьмак К. Інструкція в справі збирання з народніх уст сільсько-господарських назв та термінів. – К.: Книгоспілка, 1926. – 15 с.

© *Татьяна Подгайна*
(Київ)

НАУЧНО-РЕДАКЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ К.И. ОСЬМАКА (1890–1960) ПО РАЗВИТИЮ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ИНСТИТУТЕ УКРАИНСКОГО НАУЧНОГО ЯЗЫКА

На основани анализ архивных документов исследовано процесс становления и деятельности ИУНЯ, дана характеристика принципов его научной работы. Изучено роль Института украинского научного языка как ведущего учреждения по развитию отраслевой терминологии и показано вклад в этот процесс членов сельскохозяйственного отдела, среди которых существенный вклад принадлежит ученому К.И. Осьмаку.

Ключевые слова: Кирилл Иванович Осьмак, сельскохозяйственная терминология, Институт украинского научного языка, редактор, сельскохозяйственный отдел.

© *Tetyana Pidgayna*
(Kyiv)

SCIENTIFICALLY-EDITORIAL ACTIVITY CYRILOSMAKA'S (1890–1960) ON DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY AT INSTITUTE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE OF SCIENCE

On the basis of the analysis of archival documents it is investigated formation and activity IULS process, characterize principles of its scientific work. It is studied a role of Institute of the Ukrainian language of science as leading establishment on development of branch terminology and it is shown the contribution to this process of members agricultural department IULS among which the essential contribution belongs to scientist K.I. Osmak.

Keywords: Cyril Ivanovich Osmak, agricultural terminology, Institute of the Ukrainian language of science, the editor, agricultural department.

До редакції надійшла 14.10.2013.